

cip veya farz hükmünde bir vakfın söz konusu olmadığı belirtilmiştir (İbnü'l-Cezerî, *Muḳaddime*, s. 154). Çoğunluğa göre kasıt dışında meydana gelen vakf ve ibtidâ hataları sebebiyle namaz fâsîd olmaz (Ali el-Kârî, s. 62; Saçaklızâde, s. 271-272). Bu bağlamda vakf ve ibtidânın tevkîfi olup olmadığı hususu tartışılmıştır. Hz. Ali'nin tertîli açıklayan sözleri, Abdullah b. Ömer'in Kur'an öğrenirken vakfları da öğrendiklerini söylemesi, Meymûn b. Mihrân'ın kurânın konu tamamlanmadan kıraati kesmediklerini belirtmesi vakf yerlerinin tevkîfi sayıldığına bir delili olarak görülmüş ve bu ilmin öğrenilmesi gerektiği hususunda ashâbın icmâ ettiği belirtilmiştir (Dâni, s. 134-135; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 225). Diğer taraftan vakf yerlerini belirlemenin ihtihada dayandığını söyleyenler de vardır (Ahmed Hattâb Ömer, VIII [1977], s. 173-174; Dâni, *el-Müktefâ*, nşr. Câyid Zeydân Muhlif, neşredenin girişi, s. 11-15). Ancak durakların büyük çoğunluğunun Asr-ı saâdet'ten beri uygulandığı bilinmektedir (İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 225).

Vakflar konusunda ilk eser yazan kişinin tâbiinden *Kitâbü'l-Vuḳûf* adlı eseriyile Şeybe b. Nisâh (ö. 130/748) olduğu belirtilmektedir (İbnü'l-Cezerî, *Ġāyetü'n-Nihāye*, I, 330), İbnü'n-Nedîm bu alanda erken dönemde eser yazanları kaydetmektedir (*el-Fihrist*, s. 54). Sibeveyhi *el-Kitâb*'inde nahiv ilmi açısından konuya yer vermiştir. İlgili eserlerden bazıları şunlardır: Ebû Amr b. Alâ, *el-Vaḳf ve'l-ibtidâ*' (Zâhiriyye Ktp., Mecmua, nr. 18 L, 128; bk. Ali Şevvâh İshak, I, 280); Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, *Kitâbü'İzâhi'l-Vaḳf ve'l-ibtidâ*' (*fi Kitâbillâh*) (nşr. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan, Dımaşk 1391/1971); Nehhâs, *Kitâbü'l-Ḳaṭ' ve'l-i'tinâf* (bk. bibl.); Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Evs el-Mukrî, *el-Vaḳf ve'l-ibtidâ*' (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 31); Mekki b. Ebû Tâlib, *Şerhu kellâ ve belâ ve ne'am ve'l-vaḳf* (nşr. Ahmed Hasan Ferhât, Dımaşk 1398/1978, 1404/1983); Dâni, *el-Müktefâ fi'l-vaḳf ve'l-ibtidâ*' (bk. bibl.); Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Gazzâl en-Nisâbüri, *el-Vaḳf ve'l-ibtidâ*' (Dârü'l-kütübi'l-Misriyye, Timûriyye, nr. 162; Abdülkerîm b. Muhammed el-Osman doktora çalışmasında eseri Kehf süresi sonuna kadar tahkik etmiştir [Medine 1409/1988, el-Câmiatü'l-İslâmiyye]); Muhammed b. Tayfûr es-Secâvendî, *'İlel'ü'l-vuḳûf* (bk. bibl.; Muhsin Hâşim Dervîş bu eseri doktora çalışması olarak tahkik etmiş ve *Kitâbü'l-Vaḳf ve'l-ibtidâ*' adıyla yayımlamıştır [Amman 1422/2001]); İbnü't-

Tahhân, *Nizâmü'l-edâ' fi'l-vaḳf ve'l-ibtidâ*' (nşr. Ali Hüseyin el-Bevvâb, Riyad 1406/1985); Ebû Muhammed Hasan b. Ali el-Ummânî, *el-Mürşid fi ma'ne'l-vaḳfi't-tâm ve'l-ḥasen ve'l-kâfi ve's-şâlih ve'l-mefhûm ve beyâni tehzibi'l-ḳur'ât ve tahḳikihâ ve 'ilelihâ* (Zekeriyâ el-Ensârî eseri *el-Maḳşad li-telḥîşi mâ fi'l-Mürşid* adıyla ihtisar etmiş, gerek müstakil gerekse bazı eserlerle birlikte defalarca basılmıştır, Dâni, *el-Müktefâ*, nşr. Yûsuf Abdurrahman Mar'aşlî, neşredenin girişi, s. 70); Ebû'l-Alâ el-Hemedânî, *el-Hâdî ilâ ma'rifeti'l-meḳâṭ' ve'l-mebâdî*' (TSMK, III, Ahmed, nr. 150); Alemüddin es-Sehâvî, *'Alemü'l-ihtidâ fi ma'rifeti'l-vaḳf ve'l-ibtidâ*' (*Cemâlü'l-ḳurâ'* içinde, II, 548-645); İbrâhim b. Ömer el-Ca'berî, *Vaḳf'ü'l-ihtidâ' fi'l-vaḳfi ve'l-ibtidâ*'; Üşmûnî, *Menârü'l-hüdâ fi beyâni'l-vaḳf ve'l-ibtidâ*' (bk. bibl.); Taşköprizâde Ahmed Efendi, *Tuḥfetü'l-'irfân fi beyâni evḳâfi'l-Ḳur'ân* (el-Hizânetü't-Teymûriyye, nr. 502; ayrıca bk. Dâni, *el-Müktefâ*, nşr. Yûsuf Abdurrahman Mar'aşlî, neşredenin girişi, s. 60-71; Muhammed b. Tayfûr es-Secâven-dî, neşredenin girişi, I, 24-42).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), I, 81, 959; II, 1802; *Müsned*, VI, 302; Sibeveyhi, *el-Kitâb*, Bulak 1317, II, 281-293; Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, *İzâhu'l-vaḳf ve'l-ibtidâ*' (nşr. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan), Dımaşk 1390/1971, I, 116-149; Nehhâs, *Kitâbü'l-Ḳaṭ' ve'l-i'tinâf* (nşr. Ahmed Hattâb Ömer), Bağdad 1398/1978; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 54, 55; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 35; Dâni, *el-Müktefâ fi'l-vaḳf ve'l-ibtidâ*' (nşr. Yûsuf Abdurrahman Mar'aşlî), Beyrut 1404/1984, s. 130-641, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 47-71; a.e. (nşr. Câyid Zeydân Muhlif), Bağdad 1403/1983, neşredenin girişi, s. 10-17; Muhammed b. Tayfûr es-Secâvendî, *'İlel'ü'l-vuḳûf (el-Vaḳf ve'l-ibtidâ' ü'l-kebir)* (nşr. Muhammed b. Abdullah el-İdî), Riyad 1427/2006, I, 116-132, 169; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 24-42; Alemüddin es-Sehâvî, *Cemâlü'l-ḳurâ' ve kemâlü'l-ikrâ'* (nşr. Ali Hüseyin el-Bevvâb), Mekke 1408/1987, II, 548-645; Zerkeşi, *el-Burhân*, I, 342-375; İbnü'l-Cezerî, *Ġāyetü'n-Nihāye*, I, 224-240, 330; a.mlf., *en-Neşr*, I, 224-240, 255, 428-491; II, 120-194; a.mlf., *Muḳaddime*, İzmir 1301, s. 154; Süyûtî, *el-İtkân* (Bugâ), I, 258-279; Üşmûnî, *Menârü'l-hüdâ fi beyâni'l-vaḳf ve'l-ibtidâ*', Kahire 1393/1973, s. 4-27; Zekeriyâ el-Ensârî, *el-Maḳşid li-telḥîşi mâ fi'l-Mürşid* (Üşmûnî, *Menârü'l-hüdâ* içinde), s. 4-27; Ali el-Kârî, *el-Minehu'l-fikriyye (bi) şerhi'l-Muḳaddimetü'l-Cezeriyye*, Kahire 1368/1948, s. 62-63; Saçaklızâde, *Cühdü'l-muḳil* (nşr. Sâlim Kaddûrî el-Hamed), Amman 1422/2001, s. 271-272; Ali Şevvâh İshak, *Mu'cemü muşannefâti'l-Ḳur'âni'l-Kerîm*, Riyad 1403/1983, I, 280; Ahmed Hattâb Ömer, "Muḳaddime fi'l-vaḳf ve'l-ibtidâ", *Âdâbü'r-Râfideyn*, VIII, Musul 1977, s. 163-184; Tayyar Altıkulaç, "Secâvendî, Muhammed b. Tayfûr", *Dîa*, XXXVI, 268-269.

VAKFE

(bk. VUKUF).

VAKFE

(الوقفة)

Hac sırasında

Arafat ve Müzdelife'de belirli bir süre bekleme anlamında terim.

Sözlükte "durmak, ayakta durmak, bir yerde beklemek" anlamındaki **vakfe** (**vu-kûf**) terim olarak hac ibadetini yerine getiren kişinin belirli bir zaman diliminde belirli yerlerde bir süre durmasını ifade eder. Vakfenin yapıldığı Arafat ve Müzdelife bölgelerine **mevkıf** denilir (Müslim, "Hac", 149). Hacca gerçekleştirildiği mekâna nisbetle anılan iki vakfe vardır: Arafat ve Müzdelife vakfeleri. Câhiliye Arapları'nda bu iki vakfe hac ibadetinin bir parçası olarak bilinmekle beraber Kureyş ve bu konuda Kureyş'e tâbi Kinâne ve Huzâa kabileleri, Harem ehlinin ayrıcalığını ve sosyal statülerini göstermek amacıyla Hz. İbrâhim'den beri süregelen Arafat vakfesini terkedip Harem sınırları içerisinde kalan Müzdelife'de durmakla yetinmişlerdi. Hz. Peygamber Kureyş kabilesine mensup olmakla birlikte peygamberlikten önce de onların bu farklı uygulamalarına itibar etmemiş, Arafat'ta vakfe yapmayı sürdürmüştür (İbn İshak, s. 76, 100). Ayrıca Câhiliye Arapları, Arafat ve Müzdelife vakfelerine kendi atalarını övme gibi bazı kavmiyetçi asabiyet unsurları ve pagan âdetleri sokmuşlardı. Hacca ilgili âyetlerde yer alan, "Arafat'tan akın edince Meş'ar-i Harâm'da (Müzdelife) Allah'ın anın ... Sonra insanların akın dönüğü yerden (Arafat) siz de akın edip dönün ... Atalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha coşkulu ve güçlü şekilde Allah'ın anın" (el-Bakara 2/198-200) ifadeleri Câhiliye'deki yanlış vakfe uygulamalarının düzeltilmesi uyarısını da yapmaktadır (Buhârî, "Hac", 91). Vedâ haccında Resûl-i Ekrem, zihiccenin dokuzuncu günü sabah namazını Mina'da kıyıp güneş doğduktan sonra yola koyulunca Kureyşliler onun Müzdelife'de vakfe yapacağını sanıyorlardı; ancak Resûlullah, Müzdelife'de durmayıp Arafat'a çıkmış ve orada vakfe yapmıştır (Müslim, "Hac", 147).

Arafat Vakfesi. a) **Vakfe Yeri.** Arafat, Mekke'nin doğusunda Taîf yolu üzerinde kuzeyi, güneyi ve doğusu dağlarla çevrili engebesiz bir alandır ve Harem sınırının

VAKFE

dışında Hil bölgesindedir (bk. ARAFAT). "Urene vadisi hariç Arafat'ın tamamı vakfe yeridir" gibi hadisler (*el-Muvatta*³, "Hac", 166; Müslim, "Hac", 149) vakfe yerini bildirmektedir. Urene vadisi, Harem bölgesiyle Hil bölgesi arasında Arafat'a geçişi sağlar. Günümüzde Harem bölgesinin bitiği ve Hil bölgesinin başladığı sınırlar uyarıcı levhalarla belirgin hale getirilmiştir. Vakfenin yerine gelmesi için Arafat'ın herhangi bir yerinde bir süre beklemek yeterlidir. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre Urene vadisi üzerinde yapılacak vakfe geçerli değildir. Mâlikîler'e göre ise Urene vadisinde vakfe yapan kişinin vakfesi geçerli olmakla birlikte ceza kurbanı kesmesi gerekir. Arafat bölgesinin batısında Nemire Mescidi bulunmakta ve bu mescidin kible tarafının bir bölümü Arafat dışına, Urene vadisi kısmına taşmaktadır. Arefe günü hacıların bu bölümde durmaması için mescid içerisine uyarıcı levhalar konmuştur.

b) **Hükmü.** Arafat vakfesinin hacın bir rüknü olduğu kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir. Âyetler (el-Bakara 2/198-199), "Hac Arafat'tır" (Tirmizî, "Tefsîr", 3) gibi hadisler, Hz. Peygamber'in ve ondan sonraki sahâbe ve tâbiîn neslinin mütevâtîr uygulaması Arafat'ta vakfenin hacın rüknü olduğunda icmâin bulunduğunu gösterir. Bazı rivayetlere göre Kur'an'da geçen "büyük hac günü"nden maksat da (et-Tevbe 9/3) Arafat vakfesinin yapıldığı arefe gü-

nüdüdür. Haccın Arafat vakfesi ve ziyaret tavafı şeklinde iki rükünden meydana geldiğini ifade eden Hanefî mezhebi Arafat vakfesini aslî unsur kabul etmektedir. Vakfenin sıhhati için fıkıh mezheplerinin ittifakıyla hac için ihrama girmiş olma, belirlenen yerde ve zamanda vakfeye durma şartları aranır. Hanefî ve Mâlikîler'e göre kişinin Arafat'ta vaktini uyanık, uykuda ve baygın vaziyette geçirmesi, vakfeye niyet edip etmemesi vakfenin sıhhatini etkilemez. Abdestsiz, cünüp, hayız veya nifas halinde olan kişilerin vakfesi de sahihtir. Hz. Peygamber vakfe günü ay başı halindeki Âişe'ye, "Kâbe'yi tavaf dışında hacıların yaptığı diğer hac ibadetlerini sen de yap" demiştir (Buhârî, "Hac", 81). Şâfiî ve Hanbelîler'e göre vakfenin sıhhati için ibadet ehliyetinin varlığı şarttır; bu sebeple vakfe süresi içinde baygın kalan veya aklını yitirenin vakfesi, dolayısıyla hacı sahih olmaz ve kazâ edilmesi gerekir. Vakfe yaparken ayakta durmanın ya da oturma- nın, binek üzerinde yahut yaya olmanın ya da Arafat bölgesinin belli bir yerinde durmanın daha faziletli sayıldığı konusunda mezhep âlimleri arasında farklı görüşler vardır.

c) **Zamanı.** Hz. Peygamber'in, "Hacı benden öğrenin" dedikten sonra (*Müsned*, III, 318) zevalin ardından güneş batınca- ya kadar vakfe yapması (Buhârî, "Hac", 87; Müslim, "Hac", 147), Arafat'ta gündüz veya gece vakfe yapmanın yeterli ola-

cağını bildiren hadisler (Nesâî, "Menâsik", 211) fakihlerce değişik şekillerde yorumlanmıştır. Vakfe zamanı çoğunluğa göre zilhicce ayının dokuzuncu günü zeval vaktinin girişiyile, Hanbelîler'e göre fecrin doğuşuyla başlar ve dört mezhebe göre bayramın ilk günü fecir vaktine kadar devam eder. Çoğunluğa göre vakfe için belirlenen sürenin gündüz veya gece herhangi bir anında Arafat'ta bulunmak farzın yerine gelmesi ve hacın sıhhati için yeterli olmakla birlikte Arafat'a gündüz gelenler için akşama kadar orada kalmak vâcip, Mâlikîler'e göre vakfeyi geceye taşıyarak gecenin bir anında da olsa orada bulunmak farzdır. Hanefîler'e göre güneş batmadan önce Arafat'tan ayrılma halinde koyun veya keçi kesme (dem) cezası gerekir; ancak güneş batmadan Arafat'a geri dönülüp güneş batıncaya kadar beklenirse cezaya gerek kalmaz. Şâfiî mezhebine göre ise vakfe yapan kişi Arafat'tan güneş batmadan önce ayrılır, güneş doğmadan önce geri döner ve Arafat'ta bir zaman kalırsa hem gündüz hem gece vakfe yaptığı için kendisine herhangi bir ceza gerekmez; fakat güneş doğmadan önce Arafat'a geri dönmezse dem cezasını uygulanır. Şâfiî mezhebinde dem cezasının vâcip veya müstehap olduğu şeklinde iki görüş vardır. Hanbelîler'e göre gündüz vakti vakfeye başlayan kişinin akşama kadar Arafat'ta durması vâciptir, ayrılırsa dem gerekir; ancak gündüz vakfe yapamayan kişinin gece vakfe yapması dem gerektirmez. İbn Hazm, güneş batmadan önce Arafat'tan ayrılan kişinin vakfesinin tamam olduğu ve kendisine herhangi bir ceza gerekmediği görüşündedir.

d) **Sünnetleri.** 1. Terviye günü Mina'da kaldıktan sonra arefe günü sabah namazının ardından Mina'dan Arafat'a hareket etmek. 2. Zevalden sonra vakfe için gusletmek; bu mümkün değilse Arafat'a çıkmadan önce de gusledilebilir. 3. Öğle namazı kılınmadan önce hutbe okumak ve hutbede hacın yapılışı hakkında bilgi vermek. 4. Öğle ile ikinci namazlarını öğle namazı vaktinde birlikte kılmak (cem'-i takdîm). Namazlar kılınırken bir defa ezan okunur ve iki defa kâmet getirilir, iki farz arasında nâfile kılınmaz. Ebû Hanîfe'ye göre cemaate yetişemeyenler öğle ve ikinci namazlarını kendi vakitleri içerisinde tek başlarına kılarlar. Ebû Yûsuf ile İmam Muhammed'e ve diğer üç mezhebe göre ise cemaati kaçırılanların da öğle ve ikindi namazlarını kendi vakitleri içerisinde tek başlarına kılmaları gerekir. 5. Namazın kılınmasından sonra vakfeyi geciktirmeden abdestli ve kibleye dönük ola-

Vakfenin yapıldığı Arafat'tan bir görünüş (Fatma – Orhan Durgut fotoğraf arşivi)

rak yerine getirmek. Çoğunluğa göre vakfe esnasında oturmayıp ayakta durmak daha faziletlidir. 6. Vakfeyi mümkünse Cebelirahme adı verilen tepenin yakınlarında yapmak. 7. Vakfenin yapıldığı arefe günü oruç tutmamak. 8. Vakfe süresince vaktini telbiye, tesbih, zikir, dua ve istiğfarla geçirmek.

Müzdelife Vakfesi. Harem sınırları içerisinde bulunan Müzdelife, Arafat ile Mina arasındaki bölgenin adıdır (bk. MÜZDELİFE). a) **Vakfe Yeri.** Muhassir vadisi hariç Müzdelife'nin tamamını vakfe yeri olarak belirten hadis gereği (*el-Muvatta*³, "Hac", 166, 167), bu vadi dışında Müzdelife'nin herhangi bir yerinde vakfe yapılabilir. Muhassir vadisinde vakfe yapılırsa bu çoğunluğa göre geçersiz, bazı fakihlere göre ise mekruh fakat geçerli sayılır. b) **Hükmü.** "Arafat'tan -Müzdelife'ye- akın edince Meş'ar-i Harâm'da Allah'ın anın ..." âyeti (el-Bakara 2/198) ve Müzdelife'de vakfe yapmayan haccın tamamlanmış sayılmayacağını bildiren hadis (Tirmizî, "Hac", 57) Müzdelife vakfesinin meşruyetini göstermekle birlikte fakihler bu vakfenin hükmünde ihtilâf etmiştir. Leys b. Sa'd, Evzâi ve İbn Hazm'a göre Müzdelife vakfesi haccın bir rüknüdür. Dört mezhebe göre ise Müzdelife'de geceleme ya da vakfe yapmak vâciptir. Hz. Peygamber'in özür sahiplerinin sabahı beklemeden Müzdelife'den ayrılmalarına izin ver-

mesi (Buhârî, "Hac", 98) burada gecelemenin veya vakfenin rükün olmadığını göstermektedir. Bu sebeple hastalık, yaşlılık, aşırı kalabalık gibi durumlarda Müzdelife vakfesi terkedilebilir ve bundan dolayı bir ceza gerekmez. Vakfe süresince uyumak, niyet etmemek, abdestsiz, cünüp veya âdet halinde olmak vakfenin sıhhatine engel değildir. Vakfenin yerine gelmesi için zamanında kısa bir an da olsa Müzdelife'de bulunmak yeterlidir. c) **Zamanı.** Arefe günü güneş battıktan sonra Arafat'tan Müzdelife'ye intikal edilir ve gece Müzdelife'de kalınır. Akşamla yatı namazlarını Müzdelife'de yatı namazı vaktinde birleştirerek (cem'-i te'hîr) kılmak Hanefîler'e göre vâcip, diğer mezheplere göre sünnettir. Hanefîler'e göre Müzdelife'ye varmadan yolda kılınan akşam namazı sahih kabul edilmez ve Müzdelife'ye varduktan sonra yatı namazıyla cemedilerek tekrar kılınması gerekir. Burada da cem' sırasında iki farz namaz arasında nâfile kılınmaz. Hanefîler'e göre Müzdelife vakfesinin zamanı kurban bayramının birinci günü fecir vaktinin girmesiyle başlar ve güneş doğuncaya kadar devam eder, gece boyu Müzdelife'de kalınsın veya kalınmasın bu süre içerisinde orada bulunmak vakfenin sıhhati için yeterlidir. Mâlikîler'e göre gecenin herhangi bir vaktinde, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre gece yarısından sonra kısa bir süre de olsa Müzdelife'de bu-

lunmak vâciptir. Bu üç mezhebe göre Müzdelife'de fecirden sonra güneş doğuncaya kadar vakfe yapmak sünnettir. d) **Sünnetleri:** 1. İlk bayram gecesini Müzdelife'de geçirmek. 2. Müzdelife'ye intikal süresince sükûneti korumak, vakarlı davranmak, başkalarının rahatsız etmeyip dua ile meşgul olmak. 3. Vakti girer girmez sabah namazını eda etmek ve namazı kıldıktan sonra hemen vakfeye durmak. 4. Mümkünse vakfeyi Meş'ar-i Harâm denilen Kuzah tepesi yakınında yapmak. Vakfe süresince dua, tesbih, telbiye, tekbir ve tehlil ile meşgul olmak. 5. Vakfeden sonra güneşin doğmasını beklemeden Mina'ya hareket etmek.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "vkf" md.; *Lîsânü'l-'Arab*, "vkf" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "vkf" md.; *Müsned*, III, 318; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 76, 100; Şâfiî, *el-Üm* (nşr. M. Zühri en-Neccâr), Beyrut 1393, II, 212; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 211-216; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (Kamhâvî), I, 386-393; İbn Hazm, *el-Muhalââ*, VII, 121-132; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 225-227; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 14-20; Kelvezânî, *el-Hidâye*, Küveyt 2004, s.191-193; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1392/1972, I, 135-139; Kâsânî, *Bedâ'î'*, II, 125-127, 135-136; Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye*, İstanbul 1986, I, 143-147; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, İstanbul 1985, I, 280-283; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, V, 262-287; Nevevî, *el-Mecmû'*, VIII, 93-136; Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-muhtâr* (nşr. Mahmûd Ebû Dakika), İstanbul 1980, I, 149-152; Şehâbeddin el-Karâfî, *ez-Zâhire* (nşr. Muhammed Bû Hubze), Beyrut 1994, III, 253-260; Takyyüddin el-Fâsî, *Şifâ'ü'l-garâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, I, 486-489; Rassâ', *Şerhu Hudûdi İbn 'Arafâ: el-Hidâyetü'l-kâfiyetü's-sâfiye* (nşr. M. Ebû'l-Ecfân - Tâhir el-Ma'mûrî), Beyrut 1993, s. 182-183; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, I, 661-668; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VI, 382-384; Ahmed İbrâhim eş-Şerîf, *Mekke ve'l-Medîne fi'l-Câhiliyye ve 'ahdi'r-Resûl*, Kahire 1985, s. 198-200; Ali Osman Ateş, *İslâm'a Göre Cahiliyye ve Ehl-i Kitâb Örf ve Âdetleri*, İstanbul 1996, s. 146-153; P. Lory, "al-Wukûf", *El²* (İng.), XI, 220-221; "Hac", *Mv.F.*, XVII, 49-50.

MENDERES GÜRKAN

Vakfenin yapıldığı Arafat'ta Cebelirahme (Fatma - Orhan Durgut fotoğraf arşivi)

VAKFİYE

(الوقية)

Bir vakfın

kurucusu tarafından düzenlenen vakfın işleyişiyle ilgili resmi belge.

"Vakfedilen bir malın hangi hayır işlerinde kullanılacağını, ne şekilde yönetileceğini gösteren senet" anlamındaki vakfiyenin (vakıfnâme) İslâm medeniyeti tarihinde önemli bir yeri vardır. Vakıfların başlangıçta sözlü olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Daha sonra bazı aksaklıklar yüzünden